כיתה ט' | הלכה · חמ"ד | שיעור 3 מתוך 6 | 45 דק'

רמב"ם מגילה וחנוכה ג, ג; ד, יב; שו"ע או"ח תרעא, ב, ה, ז; תרעב, א; תרעג, א; תרעו, א

"להראות ולגלות הנס": הדלקת נרות חנוכה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו את מטרת הדלקת נר חנוכה, "להראות ולגלות הנס" (פרסומי ניסא), ואת מעמדה כמצווה מדברי סופרים.
- התלמידים יכירו את דיני ההדלקה: כמה נרות בכל לילה, מי מדליק, היכן מניחים, מתי מדליקים ובאיזה שמן.
- התלמידים יציגו בצורה נאמנה את המנהגים השונים בהדלקה (מספר המדליקים בבית, מקום ההדלקה וזמנה).

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה כל חג מבקש מאיתנו לעשות, ומה הוא מבקש מאיתנו לזכור?

בכל שיעור התלמידים ממלאים שורה ב"לוח המועדים" של הכיתה: מצוות היום (מה עושים), הזיכרון או הרעיון שמאחוריה (למה), ומנהג אחד מהבית או מהקהילה.

🧪 פתיחה

מציגים שתי תמונות: חנוכייה דולקת בחלון הפונה לרחוב, וחנוכייה דולקת על שולחן בתוך הבית. שואלים: מה ההבדל? מי רואה כל אחת מהן? למה זה עשוי להיות חשוב בחנוכה יותר מבנרות שבת?

📖 הסבר למורה

הרמב"ם (ג, ג) מספר שחכמי אותו הדור קבעו את שמונת ימי חנוכה, מכ"ה בכסלו, כימי שמחה והלל, ומדליקים בהם נרות "בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי הַבָּתִּים... לְהַרְאוֹת וּלְגַלּוֹת הַנֵּס". זו מצווה מדברי סופרים, כמו קריאת המגילה. ברמב"ם (ד, יב) היא "מִצְוָה חֲבִיבָה עַד מְאֹד": גם עני שמתפרנס מצדקה צריך להשיג שמן ונרות ולהדליק.

בלילה הראשון מדליקים נר אחד, ומוסיפים נר בכל לילה עד שמונה (שו"ע תרעא, ב). כאן יש שני מנהגים: לפי השולחן ערוך, נוהגים שאחד מדליק בשביל כל בני הבית (וכך נוהגים רבים מבני עדות המזרח), ולפי הרמ"א נוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק, וכל אחד מניח את נרותיו במקום נפרד (וכך נוהגים רבים מהאשכנזים). כל משפחה נוהגת כמנהגה.

מקום ההדלקה (תרעא, ה, ז): על הפתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, בטפח הסמוך לפתח משמאל, "כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל"; מי שגר בקומה גבוהה מניח בחלון הפונה לרחוב. הרמ"א מציין

שבזמנו רבים הדליקו בפנים. זמן ההדלקה (תרעב, א) הוא "עם סוף שקיעתה", ויש נוהגים להדליק בשקיעה ויש בצאת הכוכבים. כל השמנים כשרים, אבל שמן זית "מצוה מן המובחר" (תרעג, א). בלילה הראשון מברכים שלוש ברכות: להדליק נר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו (תרעו, א).

זרמים: נכתב בעיקר לממלכתי-דתי, כשיעור הלכה לקראת חנוכה. בממלכתי אפשר להתמקד ברעיון "להראות ולגלות הנס": מה משמעות הפרסום של אור ושל זהות ברשות הרבים, ובסיפור החג כחלק מהזיכרון הלאומי.

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (משנה, רמב"ם, שולחן ערוך, פניני הלכה). כאשר יש מנהגים שונים הם מוצגים זה לצד זה. כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקורות (מתוך ספריא)

רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ג, ג (קטע)

וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹנַת הַיָּמִים הָאֵלּוּ שֶׁתְּחִלָּתָן כ"ה בְּכִסְלֵו יְמֵי שִׂמְחָה וְהַלֵּל וּמַדְלִיקִין בָּהֶן הַנֵּרוֹת בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וְלַיְלָה מִשְּׁמוֹנַת הַלֵּילוֹת לְהַרְאוֹת וּלְגַלּוֹת הַנֵּס

רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ד, יב

מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה מִצְוָה חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהּ כְּדֵי לְהוֹדִיעַ הַנֵּס וּלְהוֹסִיף בְּשֶׁבַח הָאֵל וְהוֹדָיָה לוֹ עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ. אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה שׁוֹאֵל אוֹ מוֹכֵר כְּסוּתוֹ וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וְנֵרוֹת וּמַדְלִיק

שולחן ערוך, אורח חיים תרעא, ב (עם הגהת הרמ"א)

בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל ליל' עד שבליל אחרון יהיו שמונ' ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר: הגה וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (רמב"ם) וכן המנהג פשוט ויזהרו ליתן כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין

שולחן ערוך, אורח חיים תרעא, ה (קטע)

נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לר"ה מבחוץ אם הבית פתוח לר"ה מניחו על פתחו ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לר"ה מניחו בחלון הסמוך לר"ה

שולחן ערוך, אורח חיים תרעא, ז (קטע)

מצו' להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוז' מימין ונר חנוכ' משמאל

שולחן ערוך, אורח חיים תרעב, א (קטע)

אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה לא מאחרים ולא מקדימים

שולחן ערוך, אורח חיים תרעג, א (הגהת הרמ"א, קטע)

ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר

שולחן ערוך, אורח חיים תרעו, א (קטע)

המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות להדליק נר חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו

הפסוקים בלי טעמי המקרא, ושם ה' מובא בכתיב ה'. בשולחן ערוך הנוסח לפי מהדורת ספריא, עם הראשי תיבות שבמקור.

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר, ואם הוא שלנו כתוב כך. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"לְהַרְאוֹת וּלְגַלּוֹת הַנֵּס"	מטרת המצווה: לפרסם את הנס, ולכן מדליקים במקום שרואים מבחוץ (פרסומי ניסא).
"מִצְוָה חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד"	הרמב"ם מדגיש עד כמה חשובה המצווה: גם עני צריך להשיג נרות ולהדליק.
"מוסיף והולך אחד בכל לילה"	בלילה הראשון נר אחד, ובכל לילה מוסיפים נר, עד שמונה.
"מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל"	מקום החנוכייה ליד הפתח, בצד שמאל, כך שהנכנס מוקף במצוות.
"שמן זית מצוה מן המובחר"	כל השמנים והפתילות כשרים, אבל שמן זית עדיף, כזכר לנס.

👥 לימוד בחברותא

בחברותות, עם דף המקורות. כל חברותא לומדת את שני מקורות הרמב"ם ואת סעיפי השולחן ערוך, וממלאת "כרטיס הדלקה": כמה, מי, איפה, מתי, במה ואיזו ברכה.

1. מה המילים "לְהַרְאוֹת וּלְגַלּוֹת הַנֵּס" מלמדות על המקום שבו צריך להדליק?
2. למה, לדעתכם, הרמב"ם מדגיש שגם עני צריך להדליק? מה זה מלמד על המצווה?
3. מצאו בתרעא, ב את שני המנהגים: מי מדליק לפי השולחן ערוך ומי לפי הרמ"א?
4. איפה מניחים את החנוכייה לפי תרעא, ה-ז? מה עושה מי שגר בקומה גבוהה?
5. אילו שלוש ברכות מברכים בלילה הראשון? איזו מהן לא מברכים בשאר הלילות?

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות (בדף זה), דף העבודה

1. פתיחה: חנוכייה בחלון מול חנוכייה בבית (5 דקות)
2. הסבר: פרסומי ניסא ומצווה מדברי סופרים (6 דקות)
3. לימוד בחברותא: "כרטיס הדלקה" מתוך המקורות (14 דקות)
4. דיון במליאה: מנהגים שונים ופרסום הנס היום (7 דקות)
5. דף עבודה בזוגות (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. למה מדליקים נר חנוכה דווקא במקום שרואים מבחוץ?
2. מה ההבדל בין מנהג השולחן ערוך למנהג הרמ"א במספר המדליקים?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. איך אפשר "להראות ולגלות הנס" היום, כשרבים גרים בבניינים גבוהים?
2. למה, לדעתכם, יש מנהגים שונים, ואיך אפשר לכבד מנהג של משפחה אחרת?

הערכה (מה דעתי?)

1. מהו מנהג החנוכה של המשפחה שלכם?

🏁 סיכום השיעור

כל זוג מציג "כרטיס הדלקה" אחד בקצרה. מסכמים על הלוח בטבלה: כמה, מי, איפה, מתי, במה ואיזו ברכה, ובכל שורה שיש בה מחלוקת כותבים "יש נוהגים... ויש נוהגים...".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כמה נרות מדליקים בלילה החמישי של חנוכה? (בלי השמש)
2. כתבו את מטרת ההדלקה במילים של הרמב"ם.

💡 הערות למורה

בזמן ההדלקה יש מנהגים שונים (בשקיעה או בצאת הכוכבים), וגם במקום ההדלקה (בפתח הבית מבחוץ, בחלון או בפנים) ובמספר המדליקים. מציגים את כל המנהגים בכבוד; כל משפחה נוהגת כמנהגה ושואלת

את רבה. השמש אינו נמנה במספר הנרות. מומלץ להזכיר כללי בטיחות בהדלקת נרות, בייחוד בחלון ובפתח.

📝 בדף העבודה

מטרת ההדלקה, כמה, מי, איפה, מתי ובמה, ברכות ההדלקה, ושאלה מסכמת (20 נק') על פרסום הנס. מחוון מלא בעמוד השני. לתלמידים שזקוקים לתמיכה יש גרסה מותאמת עם מחסן מילים ומשפטי פתיחה.

מקורות

- רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ג, ג (קטע) (ספריא)
- רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה ד, יב (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרעא, ב (עם הגהת הרמ"א) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרעא, ה (קטע) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרעא, ז (קטע) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרעב, א (קטע) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרעג, א (הגהת הרמ"א, קטע) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרעו, א (קטע) (ספריא)

מחוון: חנוכה: הדלקת נרות

1. שלושה נרות (ועוד שמש) · לפי השולחן ערוך אחד מדליק לכל בני הבית; לפי הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק · על הפתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, משמאל, או בחלון הפונה לרחוב · שמן זית (תרעג, א, "מצוה מן המובחר").
2. מטרת המצווה היא לפרסם את הנס (פרסומי ניסא), ולכן מדליקים במקום שרואים אותו מבחוץ: על פתח הבית או בחלון הפונה לרחוב (רמב"ם ג, ג).
3. "כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל": הנכנס בפתח מוקף במצוות משני הצדדים.
4. ג. שהחיינו. (בשאר הלילות מברכים "להדליק" ו"שעשה נסים".)
5. א. (4 נק') "להראות ולגלות הנס" (רמב"ם ג, ג).
   ב. (6 נק') מקום: בפתח מבחוץ או בחלון לרחוב, כדי שיראו (3 נק'). זמן: בערב, "עם סוף שקיעתה", כשאנשים עוברים ברחוב ורואים את האור (3 נק').
   ג. (6 נק') לפי השולחן ערוך אחד מדליק לכל בני הבית (3 נק'); לפי הרמ"א כל אחד מבני הבית מדליק, ונרותיו במקום נפרד (3 נק').
   ד. (4 נק') זו "מצוה חביבה עד מאוד": פרסום הנס והודיה לה' חשובים כל כך שגם עני צריך להשתדל לקיים אותם.